ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

•

Թղթոց Գիրքը կը պարունակէ շատ շահեկան թղթակցութիւն մը Աղեքսանդրիոյ Պետրոս և Կ. Պոլսոյ Ակակ (471–489) եպիսկոպոսներուն միջև։ Այդ թուղթերուն առաջինը ամբողջ լման չէ Թղթոց Գրքին մէջ, թերթ մը ինկած ըլլալուն պատճառով։ Յիշեալ Թուղթին պակսող սկզբնական մասը, որ շատ կարևոր է, կը գտնուի Ս. Յ. Թանգի քանի մը ձեռագիրներուն մէջ։ Ուստի այդ թերին լրացնելու համար հոս կը հրատարակենք յիշեալ Թուղթը հանդերձ համեմատութեամբ։

Ստորև կը դնենք մեր գործածած նշանագիրները և անոնց համապատասխան ձեռագիրներու մասին հակիրճ ծանօթութիւններ։ Իբրև բնագիր առած ենք առաջինը։

Ա = Ձեռ. ՍՅԹ. 960, *թվ.* 1602, *ժողովածոյ, նոտրագիր, էջ* 341–5։

Բ = Ձեռ. ՍՅԹ. 1138, *թվ.* 1668, *ժողովածոյ, նոտրագիր, էջ* 649–652։

Գ = Ձեռ. ՍՅԹ. 999, *թուական նորոգութեան* 1688, *ժողովածոյ, մասամբ բոլորգիր և մասամբ նոտր, էջ* 520–523։

Դ = Ձեռ. ՍՅԹ. 858, *թվ.* 1686*էն առաջ, ժողովածոյ, նոտրագիր, էջ* 465–9։

Ե = Գիրք Թղթոց, Թիֆլիս, 1901, *էջ* 243, *սկիզբը թերի։*

Թուղթ առաջին, Պետրոսի պատրիարգի Աղեկսանդրացւոյ, զոր գրեաց առ Ակակ ի Կոստանդինուպօլիս վասն միաւորութեան. գրեցաւ առաջին թուղթ խորհրդիւ:

Եղբայրին Յուլիանէ սարկաւագն իմ եկն ի գիշերի առ իս կրսեր Պետրոս պատրիարգ աղէկսանդրացւոց, և ունէր(1) *ի ձեռն սուրբ զաւետարանիչսն*(2)*, ուր էր թագուցեալ ի փոքր մի սենեկի վասն ահին և հալածանացն անողորմ արքային Զենոնի, և խօսեցաւ ընդ իս զբանս զայսոսիկ, եթէ մինչ դեռ ի Կոստանդինուպօլիս շրջէի վասն իրաց իմոց, Ակակ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդինուպօլիս, զՔրասխարս զպաշտօնեա և զսենեկապետն իւր առաքեաց առ իս զի յեպիսկոպոսարանն ի սենեակն իւր և ած զիս. աղօթեա ընդ իս սարկաւագ Յուլիանէ թէ ոչ։ Եւ ես ասեմ ցնա*(3)*. զիարդ մարթի այժմ լինել մինչ չև է ուղղափառութիւնն։ Եւ յորժամ ոչ մատուցի ընդ նմա աղօթս, հրամայեաց ինձ նստել, և ոչ զոք եթող ի սենեակն, և առ ի մնալիցն զսուրբ աւետարանիչսն, և երդուաւ ինձ եթէ երթ յԱղէկսանդրիա, և հարց թէ ուր թագուցեալ է տէրն իմ Պետրոս, և երդուիր նմա յիմ անձնէ, որպէս ես քեզ այժմ երդնում, եթէ նոյն աւետարանիչքդ գիտեն, եթէ մինչ եկն յաւուրն առ Բասիլիսկոս ի Կոստանդինուպօլիս եղբայրին Տիմոթէոս հայրապետն Աղէկսանդրի, առաքեցի ի տուն Բասիլիսկոսի, ուր էին օթեւանք եղբօրն Տիմոթէոսի, զՔրասխարս պաշտօնեա և սենեկապետն իմ, և գրեցի ի քարտիսի առ եղբայրին Տիմոթէոս խնդրուած ձեռնագրութեամբ իմով, եթէ*

ռագրի վերջաւորութեան (ամենավերջի էջ ր. կէս) երևցած կարճ յիշատակարանէն.

«Ո՛վ եղբայր ի սուրբ երգոյս վասն սիրոյն Քրիստոսի ասա իմ մեղապարտիս Մէկ հոգւոյ և ողորմի ասա, վասնզի յոյժ աշխատեալ եմ ի վերայ շարակնոցիս. թէ գրելն և ի ծաղկելն. մանաւանդ ճարտարաւորն որ ծրի եմ քաշել»։

Յայտնի է որ վերջին էջի յիշատակարանին և առաջին էջի արձանագրութեան հեղինակները բոլորովին տարբեր անձեր են։

Օրինակ մը առած ըլլալու համար կ'արժէ Ձեռագրիս առաջին էջը բանալ։ «Կանոն Աստուածածնայ Սրբոյ Կուսին», լման էջի մը վրայ գծուած գունազարդ նկարով մը որ կը ցուցնէ Ս. Կոյսի Աւետումը և յղացումը Ս. Հոգիէն. Յաջորդ էջը գրուած է գեղեցիկ խորանով մը, խաչազարդ և ծաղկազարդ լուսանցազարդով, և «Երգեցէք Որդիք Սիոնի Երգ Նոր ի Ծննդեանն» բառերով, որոնք գրուած են մանրանկար գիրերով, կենդանական և ծաղկաւոր մաճիկներով։

ԶԱՒԷՆ ՎՐԴ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

զղջանամ և նզովեմ զտումար ամբարշտին Ղևոնի, զերկուս բնութիւնսն ասացողն ուրոշաբար, և զԵւտիքէս և զամենայն հերետիկոսս։

Եւթօգոմիարէ որոյ յայնժամ մագիստրոս էր, և ընդունէր զԵւտիքէս, դիպեցաւ արտաքս ի տանէն Բասիլիսկոսի, և յորժամ ետես զպաշտօնեայն իմ զԹրասարիոս, հրամայեաց քննել զնա, և մինչ եգիտ առ նա զքարտէսն և կարդաց զայն որ նզովեցի ես զտումարն և զԵւտիքէս և զամենայն հերետիկոսս, զքարտէզն ի նմին ժամու պատառեաց, և հրամայեաց զսարկաւագն զան հարկանել։ Եւ եկն առ իս սարկաւագն իմ մինչ զգանն էր արբեալ, և զայդ ամենայն ոչ գիտաց երանելին Տիմոթէոս, քանզի ի ներքս էր յեպիսկոպոսարանին իւրում, որպէս ես ուսայ ի մանգանէն։

Եւ արդ առաջի Աստուծոյ խնդրուածս մատուցանեմ, և պատրաստ եմ ամենեիմբ զտեառնդ զկամսդ կատարել, և նզովեմ զտումարն զայն որ ամբարշտութեամբ զերկուս բնութիւնս խոստովանի բաժանեալս, և զամբարիշտն զԵւտիքէս, և ընդունիմ զուղիղ հաւատս, թէև կարծիք իցեն սրբութեանդ քում թէ նենգութիւն ինչ առարի վասն քո, որպէս զի գտցիս յարքայէ Զենոնէ, կամ յԵգնաստեա Աքսակիոսէ, կամ ի գլխաւորաց ատրի կամ ի գինուորաց, կամ ցուցանէր զայր մի զանձն քո։ Բայց նիստ ուր եսդ ի թագաւորի, և հրամայեա ինձ թուղթս առնել առ քեզ գաղտնաբար, ձեռնարկութեամբ իմով, կնքել նշանաւ սուրբ խաչին. նոյն պէս և դու գրեա քով ձեռնարկութեամբ, և այլ ոք զայդ մի գիտասցէ, բայց միայն Աստուած և մեք, և այնք որք պաշտեն զմեզ։ Եթէ և կամակիցք լինիմք ընդ միմեանս վասն բանիցս այսոցիկ, զոր ես ընդ ձեզ խօսիմ և դու ընդ իս, փառք Աստուծոյ։ Եւ եթէ վասն մեղաց իմոց ոչ լսեմք միմեանց, մի ոք զընկերն մատնեսցէ, բայց նստցուք յիւրաքանչիւր տեղւոջ խաղաղութեամբ։

Եւ ես կրսեր հայրապետ Աղէկսանդրացւոց Պետրոս, մինչ զայս ամենայն երկեա, թէ գուցէ պաշտօնեայն իմ Յուլիանէ կաշառօք խաբեցաւ և կամի զիս մատնել, և ասեմ[4] ցնա, երդուիր ինձ թէ ոչ գուցէ յիմ նենգութիւն, և թէ արդարև այնպէս երդուաւ քեզ Ակակ, մինչ առ ի ձեռն իւր զսուրբ աւետարանիչս։ Եւ ասէ ցիս Յուլիանէ, եթէ նոյն աւետարանիչքդ գիտեն, տէր Պետրոս, զի արտասուօք բազմօք ասաց ցիս Ակակ հայրապետ, թէ յորժամ եկն երանելին Տիմոթէոս յայս քաղաք և առաքեցի առ նա զԹրասարիոս սարկաւագ և սենեկապան իմ ընդ տումարին ընդ այնմ զոր յայնժամ նզովեցի, զոր Օգոմիատէն մագիստրոս պատառեաց, և զան եհար ըզսարկաւագն, ապա ի նմին ժամու գոհացա և երկեա յերանելոյն Տիմոթէոսէ, եթէ գուցէ ընդ նոսին և զիս նզովիցէ. խափանեցի նզովել զտումարն, զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց։ Այլ այժմ զղջանամ և նզովեմ զտումարն. նոյն աւետարանիչքդ գիտեն զի այսպէս առաքեաց առ սրբութիւնդ քո։

Արդ եթէ ոչ կամիցիս ընդունել զԹուղթս իմ և քննել զկամս իմ, առաջի ահաւոր բեմին դատեցայց ընդ քեզ, քանզի դու միայն կարող ես բժշկել զաշխարհս ի չարեացն, զոր[5] սերմանեաց սատանա ի մէջ եկեղեցեաց։

Եւ մինչ զամենայն զայդ լուա, ես կրսեր Պետրոս, երկեա յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, և ասեմ ցՅուլիանէ սարկաւագ իմ. թէ արա ընդ իս հաստատութիւն, և մի ոք գիտասցէ զխորհուրդդ զայդ, մինչ կատարեսցին կամքն Աստուծոյ։ Եւ երդուաւ ինձ։ Յայնժամ վստահացա և գրեցի թուղթ իմով ձեռնարկութեամբ, և ետու ցՅուլիանէ զնոյն բան զոր ասաց ցիս թէ գրեա քով ձեռնարկութեամբ, և արձակեցի զնա և ասացի թէ կոչէ զքեզ և տա թուղթ, ի ձեռն մարդոյ որ քեզ հաւատարիմ թուի տուր բերել։ Նոյնպէս և ես ի նորա ձեռն տամ բերել, և երդուեա տուր նմա զի նա[6] մի այլ ումեք պատմեսցէ զխորհուրդդ զայդ։

Եւ ասէ ցիս սարկաւագն Յուլիանէ, եթէ է իմ ծառա որպէս զիս[7] անձն հաւատարիմ. և մոյծ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ և երդմնեցուցի ի սուրբ աւետարանիչսն, և հրամայեցի ցսարկաւագն իմ Յուլիանէ, զի նստցի ի Կոստանդինուպօլիս, և եղիցի միջնորդ թղթոյն զոր ես և նա գրեմք առ իրեարս ի ձեռն մանգանն իւրոյ Թէոդոսիոսի[8]։ Եւ կացեալ յաղօթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու։ Եւ եմուտ ի նաւ, այն

digitised by A.R.A.R.@

որ Աստուծոյ հաճոյ և մարդկան գրեաց(9) առ իս վաղվաղակի, և զթուխթն իմ ետու բերել առ քեզ կնքով և ի վերոյն չգրեցի, մինչև ուսանիմ ի քէն թէ որպէս են կամք քո առ իս, և կնքեցի զթուխթ իմ խաչիւ ի վերուստ։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

(1) Եւ ունէր, Ջուճի Գ։
(2) ուխտարանն, ԲԴ։
(3) ցնա, Ջուճի Բ։
(4) առէ, Դ. առի, Բ։
(5) Անկէ կը սկսի Թղթոց Գրքի թերի օրինակը։
(6) նա, Ջուճի Ե։
(7) զիմ, Բ Դ Ե։
(8) Թէոդոսի, Ե։
(9) գրեցաւ, Ե։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

•

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ.— Սիւնեաց նահանգի Երնջակ գաւառին մէջ կը գտնուի Ս. Կարապետի Վանքը, Ապրակունիք գիւղին արեւմտեան կողմը, կէս քիլոմէթր հեռաւորութեամբ։ Շրջապատուած էր հաղաչէն պարիսպով։ Եկեղեցին կառուցուած է յանուն Ս. Յովհաննէս Կարապետի, որուն աջը կը կազմէր Վանքին գլխաւոր սրբութիւններէն մին.— Սիսական, էջ 378։ *Սմբատեանց, Երնջակ, էջ* 1։ *Բնաշխարհիկ Բառարան, Ա. էջ* 685։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ.— Ս. Կարապետի Վանքը պատմութեան մէջ երեւելի կը հանդիսանայ ԺԷ. դարու կէսէն սկսեալ, երբ հիմնական վերաշինութեամբ կը դառնայ Երնջակ գաւառի գլխաւոր մենաստանը։ Վանքին վանահայրերուն և անոնց գործունէութեան մասին ընդարձակօրէն գրած է Մեսրոպ Արք. Սմբատեանց։ Այդ վանահայրերուն գաւազանը կը կազմուի այսպէս, զանց ընելով նորագոյնները։

1.— Եսայի Եպս. Մեղրեցի, Կարճաւանցի, 1639—+66.— *Աշակերտ Փիլիպպոս Կաթողիկոսի, որուն կողմէ առաջնորդ կը կարգուի Ս. Կարապետի Վանքին։ Գործակցութեամբ Ղազար Վարդապետի* (+1662) *և ձեռամբ յոքնաճնար Դաւիթ վարպետի հիմնովին կը վերաշինէ Ս. Կարապետի տաճարը, որուն նաւակատիքը կ'օրհնուի* 1653 *Հոկտ.* 17*ին.— Դաւրիժեցի, էջ* 347։ *Երնջակ, էջ* 10, 118, 138, 149, 177, 285, 335, 339–40։

2.— Արիստակէս Րաբունի, 1667?—+1673.— *Երնջակ*, 53, 161–2, 332։

3.— Սիմէոն Վարդապետ, 1674?—+1679.— *Երնջակ*, 332։ *Ա. Վրդ. Յեգրակեան, Հնութիւնք Հայրենեաց*, 1872, *էջ* 124։

4.— Մատթէոս Արք. Ապրակունեցի, 1680?—+1704.— *Երնջակ*, 179–80, 332։ *Սիսական, էջ* 368։

5.— Սիմէոն Վարդապետ, 1704?—1713?.— *Սիսական, էջ* 355, 363։

6.— Մեսրոպ Վրդ. Նախիջեւանցի, 1713?—20?.— *Այվազ Խոջայ Շոռօթեցի շինել տուած է մատուռ մը Ս. Ստեփանոսի նուիրուած։ Իր առաջնորդութեան շրջանին իբրև իր հոգեծին զաւակները կը յիշուին Եղիա, Յովհաննէս, Եսայի և Մինաս Վարդապետներ, ինչպէս նաև Մինաս, Վարդան, Կարապետ, Գրիգոր, Սողոմոն, Ղազար, Մխիթար և Յովհաննէս Քահանաներ.— Երնջակ*, 7, 40, 53։ *Էջմիածին*, 1961, Զ. 60։ Է. 61։

7.— Եսայի Արքեպիսկոպոս, 1738.— *Երնջակ*, 429, 434։

8.— Մկրտիչ Եպս. Ջահկեցի, 1740—47.— *Որդի Մկրտիչ Քահանայի և եղբայր Ղազար Կաթողիկոսի* (1737–51)։ *Իր նախաձեռնութեամբ Շոռօթեցի Նաղաշ Յովնաթանի որդիները, յայտնի նկարիչներ Յակոբ և Յարութիւն, կը նկարազարդեն Ս. Կարապետի սեղանը.— Երնջակ*, 6, 114, 464–6։

9.— Մատթէոս Արքեպիսկոպոս, +1755.— *Երնջակ*, 334։

10.— Կարապետ Վարդապետ, 1756–80.— *Նոյն*, 54, 451–3, 458։

11.— Յոհան Վրդ. Գաղեցի, 1781—+1787.— *Նոյն*, 459, 461։

12.— Կարապետ Եպիսկոպոս, 1787—94.— *Նոյն*, 462, 463։

13.— Մեսրոպ Վրդ. Փոռադաշեցի, 1800.— *Նոյն*, 55։

digitised by A.R.A.R.@